

Stosunek władz państwowych do rozwoju kultury fizycznej w Drugiej Rzeczypospolitej

The attitude of state authorities to the development of physical culture in the Second Polish Republic

Tomasz Sumara

Uniwersytet Rzeszowski
University of Rzeszów, Poland

Article history:

Otrzymano/Received: 05.09.2019
Przyjęto do druku/Accepted:
19.09.2019
Opublikowano/Publication date:
Październik 2019/October 2019

Streszczenie

Kultura fizyczna w Drugiej Rzeczypospolitej zajęła ważne miejsce w polityce państwa. Obejmowała wychowanie fizyczne, rekreację ruchową wraz z aktywnymi formami turystyki, sport masowy, wyczynowy oraz przysposobienie wojskowe powiązane pod względem programowym z wychowaniem fizycznym. W popularyzacji sportu istotną rolę odegrało państwo. Rozwijano m.in. infrastrukturę, budując schroniska górskie, skocznie narciarskie, kryte pływalnie, lokalne boiska oraz nowoczesne wielkie stadiony. Duży wkład w rozwój kultury fizycznej w przedwojennej Polsce położyły instytucje, związki oraz stowarzyszenia sportowe. Celem artykułu jest zarysowanie stosunku władz państwowych do kultury fizycznej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Tekst ma układ problemowy, prezentując politykę państwa pod względem finansowym, organizacyjnym i prawnym.

Słowa kluczowe: kultura fizyczna, przysposobienie wojskowe, wychowanie fizyczne, Józef Piłsudski

Druga Rzeczpospolita po odzyskaniu niepodległości zmagala się z trudnościami w zakresie gospodarczym, politycznym i społecznym. Niezwykle ważną kwestią do uregulowania pod względem organizacyjnym i finansowym był sport. Z perspektywy czasu widać, że sporym osiągnięciem przedwojennej Polski była popularyzacja aktywności fizycznej. Kultura fizyczna ulokowała się ponad podziałami politycznymi. Zalety jej dostrzegali nie tylko działacze społeczni, ale również elity polityczne oraz intelektualne. Kulturę fizyczną powiązano przede wszystkim z obronnością kraju. Dodatkowej wagi nabierała sprawność, zdrowie i tężyzna młodego pokolenia. W okresie dwudziestolecia międzywojennego występowały dwa kierunki rozumienia kultury fizycznej. Pierwszy odwoływał się do antyku, postrzegając ją jako *system wartości i harmonie duchowego i fizycznego rozwoju* [1]. Ten tok myślenia znalazł w późniejszych latach wielu orędowników. Drugi kierunek inaczej podchodził do zagadnienia, gdyż zawężał pojęcie kultury fizycznej do sportu. Dr Władysław Jarecki w 1921 r. na łamach czasopisma „Wychowanie Fizyczne” zamieścił artykuł pt. *Potęga kultury fizycznej*. Autor pisał m.in., że z uwagi na zagrożenia cywilizacyjne zdrowia i zachwianie prawidłowej równowagi

między rozwojem umysłowym i fizycznym: *tę równowagę fizjologiczną pracownikowi umysłowemu może dać jedynie sport, czyli odpowiednio stosowana kultura fizyczna, której sport jest równoważnikiem. Bez sportu bowiem nie ma kultury fizycznej* [2]. Jarecki, poprzez swoje artykuły, starał się przenieść system wartości kultury fizycznej na sport.

Pierwsze organizacje i związki sportowe

Po odzyskaniu niepodległości działacze sportu wysuwali koncepcje utworzenia struktur organizacyjnych. W 1918 r. przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powołano Referat Wychowania Fizycznego, a na jego czele stanął Władysław Osmolski. Rok później przy tym resorcie utworzono Wydział Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego [3]. Celem ich działalności stało się dążenie do wzmocnienia pozycji wychowania fizycznego w programach szkolnych. Jednocześnie począwszy od 1919 r. powstawały i rozwijały się formy ruchu sportowego: instytucje oraz organizacje. W październiku 1919 r. w Krakowie powołano do życia Polski Związek Lekkoatletyki (pierwszym prezesem został Tadeusz Kuchar) oraz Polski Komitet Igrzysk Olimpijskich, którego pierwszym prezesem został książę Stefan Lubomirski, zaś prorektorat objął Tymczasowy Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. Zadaniem

* Adres do korespondencji/Address for correspondence:
tomasz.sumara818@gmail.com

stowarzyszenia miało być przygotowanie polskich zawodników do wzięcia udziału w igrzyskach w Antwerpii [4]. Jednak z powodu wojny polsko-bolszewickiej polska reprezentacja nie wystąpiła w najważniejszej imprezie sportowej. W tym okresie udało się powołać pierwsze związki sportowe (piłki nożnej, wioślarstwa, narciarstwa). W latach 1921–1922 założono kolejne stowarzyszenia (Polski Związek Tenisowy, Polski Związek Szermierczy, Polski Związek Pływacki) [5]. W 1922 r. powstał Związek Polskich Związków Sportowych, który miał za zadanie współpracować z władzami państwowymi, wspierać rozwój sportu amatorskiego, koordynować działalność związków oraz reprezentować Polskę za granicą. Niebagatelną rolę w procesie integracji oraz wspólnego działania na rzecz wychowania fizycznego odegrał Pierwszy Polski Kongres Sportowy w Warszawie, który odbył się w 1923 r. [6].

W pierwszych latach funkcjonowania odradzającego się państwa opiekę nad kulturą fizyczną sprawowało Ministerstwo Zdrowia Publicznego. Przy ministerstwie utworzono Państwową Radę Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej. Do zadań organizacji działającej w latach 1919–1922 należało przede wszystkim opiniowanie w sprawach wychowania fizycznego i sportu ministerstw Zdrowia Publicznego oraz Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W 1925 r. powołano do życia przy MWRiOP Radę Naczelną Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (RNWFIPW). Celem organu stało się przede wszystkim opiniowanie w sprawach dotyczących przystosowania wojskowego i wychowania fizycznego, prezentowanie wniosków poszczególnym ministrom, popularyzowanie idei w zakresie obrony państwa i wspomaganie działalności organów państwowych czy samorządowych.

Projekty ustaw o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego

W latach dwudziestych elity próbowały doprowadzić do regulacji ustawowych dotyczących obowiązku wychowania fizycznego. Dnia 20 października 1920 r. wyżsi oficerowie Oddziału III Sztabu Generalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych wyszli z inicjatywą własnego projektu ustawy *O obowiązkowym wychowaniu fizycznym i przystosowaniu wojskowym młodzieży* [7]. Większość punktów dotyczyła przystosowania wojskowego, z tego powodu koncepcja prezentowała wojskowy punkt widzenia. W latach 1921–1922 trwały dalsze prace w Oddziale III SG nad opracowaniem nowego projektu ustawy *O obowiązkowym wychowaniu fizycznym i o powszechnym przystosowaniu dla obrony Rzeczypospolitej*. W świetle proponowanych zmian obowiązek wychowania fizycznego miał dotyczyć młodzieży obojga płci. Po drugie wychowanie fizyczne przewidziano w programach wszystkich szkół, co więcej młodzież szkolna w wieku 14–21 lat miała korzystać z kursów ćwiczeń cieleśnych oraz obozów organizowanych przez samorządy czy organizacje

społeczne. Natomiast wprowadzenie przystosowania wojskowego dla młodzieży męskiej (od lat 16) wiązano z odpowiednim przygotowaniem fizycznym do służby wojskowej. W kołach wojskowych dominowała idea obowiązkowego wychowania fizycznego. Uważano bowiem, że, dzięki odpowiednim ćwiczeniom młodzież mogła posiadać odpowiednie zdolności duchowe i fizyczne, które były potrzebne do stania się obywatelem wytrwałym i potrzebnym Rzeczypospolitej. Jednak zaproponowane rozwiązania nie zostały poparte przez środowiska sportowe czy lekarskie. Przyczyną sporu stało się powiązanie wychowania fizycznego z przystosowaniem wojskowym. Formalne oddzielenie wychowania fizycznego od przystosowania nie zadowalało krytyków projektu. Brak spójności wynikał także ze względów politycznych. W myśl proponowanej ustawy, przystosowanie wojskowe obejmowało mniejszości narodowe, wśród których istniały ugrupowania nacjonalistyczne, nastawione wrogo do Polski [8].

Pod koniec 1924 r. sporządzono kolejny projekt ustawy *O powszechnym obowiązku wychowania fizycznego młodzieży i o przystosowaniu wojskowym*. Minister Spraw Wojskowych, Władysław Sikorski, 12 października 1925 r. przesłał ją do sejmiku. Koła rządowe oraz wojsko podkreślały, że celem projektu było *podniesienie rozwoju fizycznego i tężyzny moralnej ogółu obywateli oraz zapewnienie państwu zdolności obronnej*. Projekt ustawy, podobnie jak poprzednie, został odrzucony. Krytykowali go przede wszystkim działacze sportowi podkreślając, że nie rozdzielał wychowania fizycznego od przystosowania wojskowego [9]. W wyniku przewrotu majowego w 1926 r. ustawa straciła swoich zwolenników.

Po przejściu władzy przez Piłsudskiego, 1 lipca 1926 r. nowy rząd wycofał projekt ustawy z 12 października 1925 r. Następnie 10 listopada 1926 r. Rada Ministrów uchwaliła wniosek o wprowadzeniu *na drodze ustawy powszechnego obowiązku wychowania fizycznego młodzieży obojga płci, jako organicznej części wychowania publicznego*. 30 listopada odbyła się konferencja, w czasie której ppłk. Juliusz Ulrych zakomunikował zebranym przedstawicielom organizacji sportowych oraz prasy plan realizacji uchwały Rady Ministrów o *podniesieniu wychowania fizycznego*. Projekt ustawy miał być oparty na ośmiu zasadach:

- 1) *wychowanie fizyczne młodzieży obojga płci jest obowiązkowe we wszystkich szkołach państwowych, samorządowych i prywatnych, począwszy od 6 roku życia każdego dziecka,*
- 2) *młodzież, która ukończyła szkoły powszechne i do innych nie uczęszcza-otrzymywać będzie wychowanie fizyczne w stowarzyszeniach upoważnionych do tego rodzaju pracy i według programów opracowanych przez władze państwowe,*
- 3) *w szkołach wyższych wprowadza się obowiązkowe wychowanie fizyczne udzielane przy pomocy etatowych instruktorów,*
- 4) *zorganizowany zostanie nadzór nad wychowaniem fizycznym zarówno fachowy, jak i higieniczno-lekarski. Młodzież podlegać będzie obowiązkowym przeglądom lekarskim i próbom sprawności. Kontrola osobista zostanie oparta na zapro-*

wadzeniu książeczek wychowania fizycznego towarzyszących każdemu obywatelowi przez cały okres trwania wychowania fizycznego,

5) przedstawienie świadectw z ukończonego wychowania fizycznego będzie wymagane przy wydawaniu wszelkich dyplomów i przy przyjmowaniu na posady rządowe i samorządowe,

6) gminy miejskie według ustalonych norm zobowiązane będą na wezwanie władz dostarczyć terenów niezbędnych dla urządzenia boisk, placów do zabaw i terapii pedagogicznej. Ponadto winny dbać o konserwację tych terenów,

7) stowarzyszenia zajmujące się sportem korzystać będą z opieki ze strony Państwa, polegającej na pomocy instryktorskiej i materiałowej,

8) stowarzyszenia upoważnione do prowadzenia wychowania fizycznego wśród młodzieży pozaszkolnej oraz stowarzyszenia sportowe, korzystające z pomocy Państwa, podlegać będą kontroli władz państwowych i prowadzić będą wychowanie fizyczne według programów rządowych [10].

Organizacje sportowe i przysposobienia wojskowego zostały zobligowane do zgłoszenia do dnia 1 stycznia 1927 r. swoich wniosków rozwijających albo uzupełniających przedstawione wytyczne. Ppłk J. Ulrych, dyrektor PUWF i PW przemawiając na pierwszym posiedzeniu RNWF 15 lutego 1927 r. za kluczową sprawę w pracach rządu w zakresie wychowania fizycznego uznał wprowadzenie ustawy o powszechnym wychowaniu fizycznym. W tym samym okresie podjęto konsultacje i rozmowy z organizacjami przysposobienia wojskowego. 1 maja 1927 r. ppłk. Ulrych na zorganizowanej drugiej konferencji poświęconej sprawom przysposobienia wojskowego oświadczył:

Wychowanie fizyczne pojmujemy jako środek do podniesienia tężyzny fizycznej narodu dla usprawnienia jego gotowości obronnej. Przysposobienie wojskowe ma tę gotowość zbrojną utrzymywać stale na tym samym poziomie [11].

W kwietniu 1928 r. odbyło się drugie posiedzenie Rady Naukowej, a jednym z punktów obrad był *projekt ustawy o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego*. Referent Władysław Kiliński domagał się, by główna część ustawy dotyczyła wychowania fizycznego, a nie przysposobienia wojskowego, i aby realna była możliwość wprowadzenia uchwały w życie. W dalszej wypowiedzi stwierdził, że ustawa nie dojrzała do dyskusji i wnosił o przekazanie jej do komisji. Głos w sprawie projektu zabrał także Mieczysław Orłowicz, który proponował m.in. rozdzielenie funkcji kierowniczej i kontrolnej państwa od funkcji wykonawczej czynnika społecznego, a także domagał się udziału „Sokoła”, „Strzelca” i ZPZS w opracowaniu projektu ustawy i zwiększenia roli oraz znaczenia organizacji w realizacji obowiązkowego wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Jednak projekt nie zyskał aprobaty ze strony kół sportowych. Niechęć działaczy sportowych do zmian ustawowych wynikała z kilku przyczyn. Wedle proponowanej ustawy stowarzyszenia sportowe korzystające z pomocy państwa, mia-

łyby podlegać nadzorowi i kontroli władz państwowych oraz prowadzić wychowanie fizyczne według programów rządowych. Niewątpliwie zakładany nadzór władz państwowych nad organizacjami sportowymi budził opór u prezesów klubów oraz związków sportowych. W 1929 r. i 1932 r. odbyły się kolejne posiedzenia RNWF, jednak nie osiągnięto kompromisu. Z kolei podczas czwartego spotkania w porządku obrad pominięto punkt dotyczący projektu ustawy. W konsekwencji do 1939 r. obozowi rządzącemu nie udało się doprowadzić do zmian ustawowych obejmujących powszechny obowiązek wychowania fizycznego młodzieży i przysposobienia wojskowego.

Kultura fizyczna po 1926 r. – zmiana stosunku

Zamach stanu w maju 1926 r. zmienił scenę polityczną. Jednocześnie stanowił początek stopniowego odchodzenia od demokracji parlamentarnej. Nastąpiła także zmiana znaczenia armii w kraju, która odtąd stała się jednym z filarów systemu autorytarnego władzy. Po przewrocie ranga kultury fizycznej wyraźnie wzrosła. Jej rozwój oraz upowszechnienie wynikały z celów politycznych. II RP znajdowała się w trudnej sytuacji zewnętrznej, konieczne stało się więc zwiększenie siły państwa poprzez podniesienie poziomu zdrowia i tężyzny fizycznej mas społecznych oraz objęcie przysposobieniem wojskowym jak największej części społeczeństwa. Polskie szkolnictwo posiadało tradycje w tym zakresie, sięgające czasów m.in. Księstwa Warszawskiego. W Polsce od samego początku system przysposobienia rezerw został oparty na młodzieży szkolnej. Szkolenie wojskowe odbywało się dobrowolnie w przeznaczonych do tego celu hufcach. Do hufca mógł należeć każdy uczeń, który ukończył 16 lat. Program szkolenia przebiegał dwustopniowo i przewidywał 3–4 tygodniowe ćwiczenia oraz wykład z każdego przedmiotu wojskowego.

Od początku istnienia II RP, przysposobienie wojskowe młodzieży traktowano bardzo poważnie. Jednak po 1926 r. władze państwowe, na czele z Piłsudskim znacznie bardziej interesowały się tą dziedziną, podejmując różne działania i inicjatywy zmierzające do podniesienia poziomu wychowania fizycznego wśród obywateli. Warto podkreślić w tym wypadku rolę organizacji paramilitarnych i harcerstwa, wśród których należy wymienić: Związek Strzelecki „Strzelec”, „Sokół”, Związek Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, Ligę Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Ligę Morską i Kolonialną czy Kolejowe Przysposobienie Wojskowe. Należy pamiętać, że większość z organizacji miała prosanacyjny charakter. Warto zaznaczyć, że przysposobienie wojskowe obejmowało też dziewczęta, które przygotowywano do prac pomocniczych w obronie państwa, m.in. w ratownictwie, udzielaniu pierwszej pomocy oraz opiece nad żołnierzami [12]. Program dotyczył młodzieży w wieku 16–18 lat. Za nadzór i kierowanie hufcami odpowiadali nauczyciele. 28 stycznia 1927 r. rozporządzeniem

Rady Ministrów powołany został Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (PUWF i PW). Do zadań nowo powołanej instytucji należały m.in. działania związane z przysposobieniem oraz wyszkoleniem wojskowym, popularyzacja wychowania fizycznego i sportu wśród młodzieży, przejęcie przez władze państwowe, zwłaszcza armię całości pozaszkolnego wychowania obywatelskiego [13]. Do powołanego urzędu skierowano pracowników z Departamentu i Ministerstwa Spraw Wojskowych, a także Wojskowego Instytutu Naukowo-Wydawniczego. Założeniem rządu było utworzenie organizacji, która ustanowiłaby nowe relacje pomiędzy organami państwa a społeczeństwem. Taką rolę miała pełnić Rada Naukowa Wychowania Fizycznego (na szczeblu centralnym) oraz wojewódzkie, powiatowe, miejskie komitety wychowania fizycznego oraz przysposobienia wojskowego. Realizacja przysposobienia wojskowego w terenie i wychowania fizycznego. w szeregach wojska podlegała dowódcom dziesięciu okręgów wojskowych, Korpusu Ochrony Pogranicza oraz Marynarki Wojennej, przy których działały okręgowe urzędy wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Komendantom urzędów okręgowych podlegali komendanci obwodów, rejonów i powiatów [14]. Równocześnie ośrodki okręgowe nadzorowały działalność przedstawicieli wojska w terenowych komitetach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Podwójne podporządkowanie miało służyć lepszej organizacji oraz kontroli realizacji zadań urzędu. Natomiast na czele komitetów wojewódzkich stali wojewodowie, starostowie komitetów powiatowych, a ich sekretarzami zostawali zawodowi oficerowie, pełniący funkcję kierowników okręgów WF i PW i powiatowych komend PW. Komitety odpowiadały za kontrolowanie działalności lokalnych organizacji sportowych czy paramilitarnych oraz wymuszały na władzach lokalnych poważne podejście do wykonywanych zadań dotyczących popularyzowania wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

Porównując okres sprzed przewrotu majowego nastąpiła wyraźna zmiana w podejściu do zagadnienia wychowania fizycznego. Wcześniej rząd oraz parlament nie podejmował większych inicjatyw i działań zmierzających do uregulowania kwestii aktywności fizycznej społeczeństwa. Obóz sanacyjny propagował tzw. wychowanie państwowe, czyli dążył do kształtowania młodych ludzi według wzoru obywatela-żołnierza: sprawnego fizycznie, przygotowanego do pełnienia służby wojskowej, lojalnego wobec państwa i jego tradycji, gotowego do poświęceń na rzecz ojczyzny oraz biorącego udział w różnych inicjatywach społecznych. Szczególnie widoczne stało się to w latach trzydziestych, gdy dominował model kształtowania zachowań lojalistycznych wobec sanacji, na pierwszy plan wysuwano zasługi legionów w odzyskaniu niepodległości oraz rolę marszałka Piłsudskiego. System obowiązywał na wszystkich szczeblach PUWF i PW, organizacjach sportowych, zwłaszcza korzystających z pomocy finansowej. Należy wspomnieć, że w 1928 r. powstał referat, później przemianowany na wydział

wychowania fizycznego kobiet. Organizacja wdrażała programy upowszechnienia aktywności fizycznej, sportu oraz przygotowywała do pomocniczej służby wojskowej. W tym samym okresie założono Biuro Projektów i Badań Technicznych, które opracowywało programy, plany budowy i rozbudowy obiektów sportowych. W 1929 r. powstał Centralny Instytut Wychowania Fizycznego z siedzibą w Warszawie. Instytut stał się ważnym ośrodkiem badań nad kulturą fizyczną w kraju. Odegrał ważną rolę w kształceniu wykwalifikowanych kadr oraz przygotowaniu lekarzy sportowych. Pierwszym dyrektorem Instytutu został Władysław Osmolski.

Braki kadrowe, odziedziczone po zaborach, skłoniły urząd do organizowania kursów instruktorskich w wybranych dyscyplinach sportu oraz przysposobienia sportowego. W początkowym okresie funkcjonowania młodego państwa ośrodkiem kształcenia wykwalifikowanych kadr był Poznań. W Wielkopolsce duże znaczenie odegrała Główna Szkoła Wojskowa Gimnastyki i Sportów. W 1927 r. powstało w Krakowie Studium Wychowania Fizycznego przy Uniwersytecie Jagiellońskim [15].

Po 1926 r. podjęto na szeroką skalę propagandę na rzecz sportu i kultury fizycznej. Ważną rolę w procesie postępu i popularyzacji aktywności fizycznej wśród społeczeństwa odegrało budownictwo sportowe. W początkach niepodległości rozwój bazy materialnej spoczywał w gestii samorządów. Pomimo niesprzyjających warunków oraz trudnego statusu materialnego ludności, nakłady na obiekty sportowe były widoczne. Po zamachu majowym budownictwo sportowe stanowiło dla sanacji sprawę nadrzędną. W latach 1927–1931 dzięki wysiłkom władz państwowych, jak i samorządowych oddano do użytku ponad 100 boisk, 900 bieżni i kortów tenisowych, 15 skoczni narciarskich oraz 40 torów saneczkowych [16]. Należy uwydatnić, że pomimo trudnych warunków finansowych Rzeczypospolitej w zakresie bazy sportowej osiągnięto znaczny sukces i postęp. Władze państwowe poza budowaniem obiektów sportowych podjęły także inne inicjatywy wspierające rozwój kultury fizycznej. 27 czerwca 1930 r. na mocy rozporządzenia Rady Ministrów ustanowiono Państwową Odznakę Sportową (POS). Odznaka dzieliła się na trzy klasy: brązową, srebrną i złotą oraz nadano jej państwową rangę. Prawo jej przyznawania przysługiwało przewodniczącym wojewódzkich komitetów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Otrzymać ją mogli obywatele polscy, którzy ukończyli 14 i 16 lat (w przypadku dziewcząt) oraz poddali się okresowym próbom sprawności fizycznej, uzyskując w nich pozytywny wynik [17]. Zdaniem publicystów miesięcznika „Wychowania Fizyczne” POS stała się nowym sprzymierzeńcem i środkiem w walce o poprawę wychowania fizycznego wśród społeczeństwa: *W każdym razie jednak musimy zaznaczyć, że w chwili obecnej jest to już nie tylko środek racjonalizacji, ale ogniwo akcji ratowniczej* [18].

Zwieńczenie polityki władz wobec sportu stanowiło Ogólnopolskie Święto Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego zorganizowane 12–14 czerwca 1931 r. w Spale

z udziałem prezydenta Ignacego Mościckiego. Podczas uroczystości odbyły się np. popisy kawalerskie, zbiorowe pokazy gimnastyczne oraz masowe zawody sportowe. Tygodnik „Stadion” wydarzenie opisał następująco: *Święto Spalskie będąc przeglądem rozwoju idei wf. i pw. w całej Polsce, było jednocześnie manifestacją młodzieży i społeczeństwa ku czci p. Prezydenta. Najsilniejszym tego wyrazem była spontaniczna owacja na stadionie i zasypianie łoża p. Prezydenta kwiatami przez parotysięczną młodzież* [19]. Lata 1927–1931 należy uznać jako korzystne dla rozwoju kultury fizycznej, badań naukowych i postępu w budowie obiektów sportowych.

Kolejne lata, 1932–1935, okazały się mniej korzystne dla rozwoju sportu. Wynikało to przede wszystkim z kryzysu gospodarczego ograniczającego wydatki państwa na urzędy oraz samorządy. Grupa pułkowników wchodząca w skład rządu, niezadowolona z malejącego poparcia społecznego, ingerowała w działalność organizacji społecznych. Dowodem tego stało się rozporządzenie prezydenta Mościckiego *Prawo o Stowarzyszeniach* z 27 października 1932 r., które dawało rządowi prawo do kontroli nad organizacjami i umożliwiało ich rozwiązanie [20]. W 1935 r. przedstawiciele RNWF, PUWFiPW, ZPZS i PKOL podpisali umowę nazywaną *Konstytucją Sportową*, na mocy której ruch sportowy stracił niezależność i poddany został kontroli władz. „Przegląd Sportowy” w numerze z 20 kwietnia 1935 r., komentując zawartą umowę, pisał: *Do opieki nad sportem i ogólnego kierowania sportem z ramienia państwa powołany jest w pierwszym rządzie P.U.W.F., jako państwowy organ fachowy. Bezpośrednio kierowanie sportem zrzeczonym, w myśl wytycznych ustalonych wspólnie z PUWF, należy do ZPZS (P.K.OL.), który jest naczelnym organem społecznym sportu zrzeszonego i fachowym organem doradczym PUWF* [21].

Po śmierci marszałka Piłsudskiego, w latach 1936–1939, miała miejsce dekompozycja obozu sanacyjnego. Doszło m.in. do próby przejścia PUWFiPW przez konkurencyjne ośrodki. Pomimo trudnej sytuacji międzynarodowej, w latach 1935–1939 władze państwowe i społeczeństwo wykazywały zainteresowanie przysposobieniem wojskowym czy organizacjami. Środki na ten cel finansowano z różnych źródeł, pomoc świadczyło także wojsko.

Józef Piłsudski a kultura fizyczna. Związki i stosunek Marszałka do wychowania fizycznego

Szczególną rolę do wychowania fizycznego oraz przysposobienia wojskowego młodzieży przywiązywał Józef Piłsudski. Komendant często wypowiadał się na temat kultury fizycznej. Związki Marszałka z kulturą fizyczną przypadły zwłaszcza na lata 1926–1932, a więc w okresie pełnienia funkcji przewodniczącego Rady Naukowej Wychowania Fizycznego (był jej założycielem i pierwszym przewodniczącym). Stał na stanowisku, że: *Studenci uniwersytetów, będący zwiastunami wiedzy i wyobraźni, staną się najaktywniejszymi zastępami twórców*

tego wielkiego dzieła, natomiast sport, poprzez swe potężne działanie fizyczne i moralne, będzie w ich rękach nieocenionym instrumentem przywracania i umacniania pokoju społecznego.

Dlatego zależało mu *aby to sami studenci potrafili posługiwać się nim z możliwie najlepszym skutkiem* [22]. Piłsudski postulował indywidualizację: wykonywanie przez chłopców i dziewczęta ćwiczeń dobranych do ich potrzeb oraz możliwości. Zdaniem Komendanta poprzez projektowanie rozwoju obiektów, projektowanie strategicznego rozwoju Rzeczypospolitej upowszechniano kulturę fizyczną [23]. Warto przytoczyć fragment przemówienia Piłsudskiego wygłoszonego podczas pierwszego posiedzenia RNWF: *Wychowanie fizyczne człowieka nie może mieć bowiem innego celu, jak używanie swego organizmu, swej fizycznej konstrukcji dla celów, postawionych wyżej. Dlatego też wojsko, które przerabia niezręcznego, na człowieka używającego swego organizmu dla takich czy innych celów, jest najważniejszym terenem wychowania fizycznego w Polsce, jak i na całym świecie.*

Ubolewał nad losem dzieci i ich traktowaniem w szkołach: *Dlatego w wychowaniu fizycznym chętnie będę współczuł dzieciom, które w dusznej atmosferze szkolnej muszą z konieczności wyprostować swoje biedne nóżki, chociażby zrobiwszy rzeczy, nie zawsze dopuszczalne w szkole* [24].

Zakończenie

Stosunek władz państwowych do kultury fizycznej w II RP przechodził różne fazy i zależał od wielu czynników. W latach 1918–1926 elity nie poświęcały należytej uwagi wychowaniu fizycznemu. Po przewrocie majowym w maju 1926 r. i dojściu do władzy Józefa Piłsudskiego oraz obozu sanacyjnego zaczęto podejmować szersze działania na rzecz popularyzacji aktywności fizycznej i przysposobienia wojskowego. Powstanie PUWFiPW i CIWF wywarło niebagatelny wpływ na rozwój kultury fizycznej, badań naukowych, wsparcia finansowego organizacji sportowych, czy budowy obiektów itp. Jednak pomoc władz państwowych dla organizacji sportowych, związków i turystyki wiązała się przede wszystkim z instrumentalnym traktowaniem kultury fizycznej. Poza instytucjami oraz państwem ważną rolę w procesie upowszechnienia kultury fizycznej ogrywała prasa oraz związki sportowe i działacze społeczni, zwłaszcza nauczyciele. W tym wypadku należy wspomnieć o Władysławie Osmolskim oraz Eugeniuszu Piaseckim. Rozwój kultury fizycznej zależał od dwóch najważniejszych czynników: sytuacji gospodarczej kraju i oddziedziczonej spuściznie okresu zaborów. Z jednej strony zabory przyczyniły się do zubożenia oraz zacywilizacyjnego ziem polskich w porównaniu do rozwijających się państw europejskich. Z drugiej strony jednak trudna sytuacja ekonomiczna Rzeczypospolitej uniemożliwiała często realizację ambitnych planów w zakresie kultury fizycznej.

Piśmiennictwo/References

- [1] Dudek, D. (2011). Pojęcie kultury fizycznej w polskiej tradycji terminologicznej do roku 1939 [w:] Z dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce. red. T. Drozdek-Małołępsza, Tom I, Częstochowa, 14-27.
- [2] Jarecki, W. (1921). Potęga kultury fizycznej. *Wychowanie Fizyczne*, 1.
- [3] Małołępszy, E. (2011). Z dziejów organizacji i zarządzania kulturą fizyczną w Polsce w latach 1918-1998. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Kultura Fizyczna*, 87-88.
- [4] Wryk, R. (2012). Początki ruchu olimpijskiego w Polsce. Poznań.
- [5] Gaj, J., Hądzelek, K. (1997). Dzieje kultury fizycznej w Polsce. Poznań.
- [6] Pierwszy Polski Kongres Sportowy (1923). *Przegląd Sportowy*, 16, 3-6.
- [7] Dudek, D. (2002). Sanacyjny projekt ustawy o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego młodzieży i o przysposobieniu wojskowym [w:] Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej. red. R. Wasztyl, Kraków, 313-329.
- [8] Chelmecki, J. (1993). Projekty ustaw o wychowaniu fizycznym i przysposobieniu wojskowym, *Wychowanie Fizyczne i Sport*, 2, 87-88.
- [9] Szymański, L. (1995). Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej, Wrocław.
- [10] *Stadjon* (1926), 48.
- [11] W trosce o gotowość zbrojną narodu. Konferencja prasowa u dyrektora Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego płk. Ulrycha (1927). *Przewodnik Gimnastyczny Sokół*, 15-16.
- [12] Dziemianko, Z., Łagodowski, W. (2010). Edukacja obronna kobiet w dwudziestoleciu międzywojennym. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, 2, 39-46.
- [13] Wojtycza, J. (2012). Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego jako element koordynacji systemu bezpieczeństwa w II RP w latach 1927-1939. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, 2, 79-86.
- [14] Chelmecki, J. (2002). Wkład Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w modernizację programu rozwoju kultury fizycznej w Polsce (1927-1939) [w:] Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej. red. R. Wasztyl, Kraków, 299-313.
- [15] Marcinkowski, M., Sokołowski, M. (2004). Aksjologiczne i funkcjonalne aspekty kultury fizycznej w wojsku, Tom VII, Warszawa.
- [16] Pycka, A. M. (2015). Kultura w II Rzeczypospolitej. Warszawa.
- [17] *Monitor Polski* (1930). 69, poz. 255.
- [18] *Wychowanie Fizyczne* (1930). 10.
- [19] *Święto W. F. i P. W. w Spale* (1931). *Stadjon*, 24.
- [20] *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* (1932). 94, poz. 808.
- [21] *Nowe wielkie szlaki sportu polskiego* (1935). *Przegląd Sportowy*, 35.
- [22] Daszkiewicz, T. (1999). Józef Piłsudski o wartościach nadrzędnych wychowania fizycznego. *Kultura Fizyczna*, 3-4, 1-3.
- [23] Daszkiewicz, T. (1999). Józef Piłsudski o potrzebie mierzniaka powodzenia wychowania fizycznego. *Kultura Fizyczna*, 1-2, 12-13.
- [24] Piłsudski, J. (1998). Przemówienia na pierwszym posiedzeniu Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. *Kultura Fizyczna*. oprac. T. Daszkiewicz, 11, 14-19.

Summary

Physical culture in the Second Polish Republic has taken an important place in the politics of the state. It included physical education, physical recreation along with active forms of tourism, mass sports, high-performance sport and military adoption related programmatically with physical education. The state played a significant role in popularizing sport. They developed, among others infrastructure, building mountain hostels, ski jumps, indoor swimming pools, local playgrounds and modern large stadiums. A great contribution to the development of physical culture in pre-war Poland was made by institutions, unions and sports associations.

The purpose of the article is to outline the attitude of state authorities to physical culture during the interwar period. The text has a problem layout, I present the state's policy in financial, organizational and legal terms.

Keywords: physical culture, military adaptation, physical education, Józef Piłsudski
